

INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII: FILOSOFIE ȘI STRATEGIE

CĂTĂLIN ZAMFIR

Institutul de Cercetare a Calității Vieții a fost una dintre primele instituții create imediat după Revoluția Română din 22 decembrie 1989. El a fost înființat prin hotărâre de guvern pe data de 2 ianuarie 1990.

Dorința politică de a crea un asemenea institut în acele zile extrem de fierbinți a reprezentat expresia entuziasmului, a speranțelor și a iluziilor inevitabile ale unui asemenea proces.

După 7 ani de la înființarea Institutului este binevenită o privire retrospectivă asupra tradiției pe care el s-a constituit, asupra opțiunilor sale inițiale și a modificării acestora, în fine asupra realizărilor sale.

Istoricul cercetărilor asupra calității vieții înainte de 1989

Contextul dezvoltării în România a tematicii calității vieții și a stilului de viață

Tematica calității vieții a devenit populară în România încă de la sfârșitul anilor '70, prin preluarea tematicii filosofice și științifice dezvoltate în Occident. Motivul acestui interes nu a fost în primul rând științific, ci mai mult ideologic și politic.

Din motive foarte diferite, atât regimul socialist, cât și colectivitatea științifică, susținute de o comunitate mai largă de specialiști din diferite domenii și tehnocrați, au devenit interesate și partizane ale lansării în cadrul cercetării științifice și, mai larg, a discursului public, a temei calității vieții. Acest fapt era pe atunci oarecum singular în sistemul socialist. În țările mai dogmatice, tema calității vieții era considerată explicit ca fiind o modă ideologică a Vestului, preluarea ei fiind activ descurajată pe fundalul unei idiosincrazii cronice față de temele lansate în Occident, din teama diluării ideologiei oficiale și a subminării sale. În țările socialiste mai liberale, deși nu a existat o interdicție a tematicii ca atare, interesul nu pare să fi atins cote speciale. În România, care optase pentru o politică independentă și care cocheta cu Occidentul, inclusiv prin preluarea unor teme ca simbol al independenței și deschiderii, tema a fost acceptată ideologic fără probleme.

Fondul cristalizării acestui interes îl reprezintă evoluția negativă a societății românești din acea perioadă.

De la începutul anilor '70 se produce în România o degradare accelerată a sistemului socialist. Două surse distincte trebuie să fie menționate.

În primul rând un proces profund, structural de criză a economiei socialiste, după o primă fază de dezvoltare extensivă rapidă. Criza petrolului a adâncit dificultățile, dar nu le-a creat. Efortul economic pentru a menține un ritm ridicat de creștere economică era tot mai mare. Economia socialistă devenea comparativ tot mai puțin eficientă și competitivă, resursele produse pentru bunăstarea colectivă devenind relativ tot mai mici. S-a format tot mai mult estimarea colectivă că economia nu numai că produce resurse pentru bunăstarea colectivă, dar și consumă din acestea. Se constituie o competiție între economie și bunăstare. Aș putea spune, mai mult, că economia socialistă a început să utilizeze tot mai mult ca resursă a menținerii și creșterii ei artificiale bunăstarea colectivității. Eficiența economiei, în contextul unei competiții mondiale tot mai ascuțite, se erodează rapid. La aceasta se adaugă politica economică megalomaniacă: investiții uriașe, opțiunea pentru un ritm excesiv de creștere economică. Nu este deci vorba de o creștere normală, organică a economiei, ci de o creștere canceroasă care se face cu prețul sacrificiului populației, prin reducerea consumului în favoarea investițiilor și a menținerii în funcțiune a aparatului economic astfel constituit.

În al doilea rând, a câștigat teren tot mai mult estimarea conform căreia conducerea politică a României este tot mai incompetentă, mai aberantă. Incompetența este dublată de o megalomanie care sacrifică sistematic omul, bunăstarea colectivă unor planuri lipsite chiar de raționalitate, fie ea și pe lung termen. Megalomania a dezvoltat o ideologie a sacrificiului astăzi pentru bunăstarea de mâine. O ideologie care sacrifică bunăstarea de azi pentru proiecte care nu este clar de loc și chiar nu este sigur că vor aduce într-un viitor nedeterminat efecte pozitive. Deci, presiunea pentru om, pentru bunăstarea sa, este o parte din ecuația politică.

În același timp, societatea românească începea să experimenteze un proces cronic de erodare a standardului de viață. Aceasta se manifesta pe mai multe planuri. În primul rând erodarea veniturilor; creșterea rarității produselor pe piață; erodarea calității produselor și volumului serviciilor; reducerea nivelului volumului serviciilor sociale oferite către populație. Socialismul alesese ca o parte importantă a bunăstării colective să fie oferită nu prin mecanismele pieței (economice): sub formă de venituri individuale și de produse cumpărate pe piață. Volumul acestor servicii a scăzut dramatic.

Izbucnirea interesului pentru tematica calității vieții în România acelei perioade ar putea fi explicată prin doi factori: un factor *ideologic* și unul *politic practic*.

Ideologic, domeniul a devenit imediat terenul confruntării a două presiuni opuse.

Pe de o parte, ideologia regimului socialist dorea să marcheze un punct. Intrarea sistemului socialist într-o criză de lung termen, încă de la începutul anilor '70, crea necesitatea acestuia de a identifica mereu teme de exercițiu ideologic în spiritul propriei sale filosofii. Calitatea vieții era o temă excelentă din acest punct de vedere. Ea reafirma într-o formă nouă, diferită de clișeele tot mai uzate și discreditate, punctul central al filosofiei comuniste: orientarea întregii activități sociale spre satisfacerea nevoilor umane. În plus, regimul spera să marcheze un al doilea punct: independența sa de ideologia sovietică, deschiderea spre dinamica de idei occidentale.

Pe de o parte, regimul era interesat să accentueze această temă pentru a sugera populației preocuparea sa continuă pentru bunăstarea colectivă. Pe de altă parte, colectivitatea voia să utilizeze această temă ideologică pentru a presa regimul să ia în mod real în considerare bunăstarea colectivității pe care era tentată să o ignore și să o sacrifice.

Pe de altă parte, colectivitatea, tot mai dezamăgită și ostilă la adresa regimului socialist, urmărea propriile sale obiective ideologice. În primul rând un obiectiv critic. Punctul tare al proiectului socialist – grija față de om – devenise punctul său vulnerabil. Performanțele în domeniul asigurării bunăstării se dovedeau a fi tot mai precare. Invocarea într-o modalitate mai sistematică a nevoilor omului, într-un context prestigios dat de moda din Occident, era de natură a pune mereu regimul în fața insuccesului său major. În al doilea rând, se urmărea un obiectiv politic practic: speranța: de a forța regimul să acorde mai multă atenție omului cu nevoile sale.

Între limitele fixate de resursele economice existente, bunăstarea populației depindea de deciziile politice practice. Partidul-stat decidea orientarea producției, utilizarea resurselor obținute sub formă de venituri individuale și achiziționarea de produse pentru populație sau pentru reinvestire sau proiecte economice și sociale. Nu era deci, doar o chestiune de ideologie, ci totodată o chestiune de organizare socială. Presiunea ideologică era un canal prin care populația putea să determine guvernarea să utilizeze resursele într-o modalitate favorabilă bunăstării colective. Este cazul disputelor din anii '60 în legătură cu fondul de consum/acumulare. În acea perioadă s-a luat o serie de decizii cu consecințe enorme pentru dinamica bunăstării în România. După o anemică luptă politică la vârf, conducerea comunistă a decis intensificarea investițiilor și reducerea complementară, *în prezent*, a consumului populației în speranța creării unei economii puternice care, *în viitor*, să ofere un nivel ridicat de bunăstare.

Și dacă deciziile politice sunt în mare responsabile de nivelul bunăstării, discuțiile politice, filosofice, științifice în jurul temei calității vieții se spera că vor exercita o anumită presiune asupra sistemului, la diferitele sale niveluri, atât

în deciziile globale, cât și la nivelul deciziilor de zi cu zi în diferitele sfere particulare ale vieții.

Era cuprinsă aici o rațiune reformistă: presiunea spre umanizarea organizării sociale, stimularea efortului colectivității de a utiliza resursele existente pentru maximizarea calității vieții.

Desigur, ideologia nu era nici pe departe singura modalitate de presiune asupra regimului de a lua cât de cât în considerare nevoile populației. Colectivitatea își manifesta în diferite forme nemulțumirea: proteste, mișcări mai mult sau mai puțin deschise, de care regimul trebuia să țină seama într-o anumită măsură.

În acest joc complex, în câmpul tematic al calității vieții, exista însă un pericol de care comunitatea românească era conștientă: degradarea, demonetizarea tematicii printr-o preluare a ei în discursul ideologic al regimului, orientat spre justificarea situației reale și a intențiilor sale, care o golea de orice conținut și de adeziune publică. În fapt, regimul socialist românesc avea o lungă tradiție de a preface în teme ideologice respingătoare cele mai noi și promițătoare idei. Era o adevărată practică de preluare a unor teme la modă din Occident și de demonetizare completă a lor prin utilizare ideologică primitivă și prin forțarea introducerii unui conținut iluzoriu, mai mult justificativ pentru regimul socialist. Un exemplu de acest fel este așa numita organizare științifică a muncii și producției, managementul modern. România a fost prima țară din Est, care pe la mijlocul anilor '60, a introdus ideea managementului modern, a dezvoltat cu sprijin occidental o modernă școală de perfecționare managerială, toate acestea pe fondul unei economii conduse tot mai dogmatic, prin mecanisme politice tot mai arbitrare.

Preluarea temei calității vieții s-a făcut în fapt în modalități diferite, subteran concurente, corespunzător acestor intenții ideologice diferite. Pe de o parte, ea a început să fie utilizată în limbajul documentelor de partid și al mesajului ideologic oficial, într-o modalitate mai degrabă superficială, speculativă și filosofică-siropoasă. Pe de altă parte, preluarea ei cu intenția critică și de presare a regimului s-a făcut în perimetrul preocupărilor de tip sociologic științific. Sociologii și filosofii care s-au adunat în jurul acestui proiect au căutat să opună sentimentalismului găunos al tematicii calității vieții, o abordare sociologică cu instrumente teoretice mai exacte și cu metodologii empirice de măsurare. Diferența de limbaj între cele două feluri de abordare a calității vieții este extrem de pregnantă.

Oarecum pe la mijloc se plasa un discurs filosofic destul de apos, care exprima un exercițiu cam de steril al unui segment al intelectualității care găsea în noile teme un prilej de afirmare a statutului social-profesional. Acestor studii nu le voi da însă atenție.

Principalele cercetări asupra calității vieții și a stilurilor de viață

De la sfârșitul anilor '70 au apărut în România o mulțime de lucrări și studii care erau dedicate fie în mod central, fie secundar calității vieții. Unele dintre ele erau exerciții pur ideologice ale propagandei regimului. Altele erau eseuri superficiale, cu accent eseist filosofic, produse de un segment al comunității academice, care își făcuse un adevărat stil din a glosa superficial și sentimental pe teme la modă și care pendulau între promovarea ideologiei oficiale și a unei ideologii critice, de altfel destul de timide.

În fine, s-a constituit un grup care a încercat să promoveze o abordare cu mijloacele teoretice și metodologice teoretice ale tematicii calității vieții. Opțiunea acestor studii se înscrie în alt perimetru nu numai ca mijloace, dar și ca atitudine ideologică. Această literatură aș caracteriza-o prin următoarele trăsături:

- În primul rând, opțiunea fermă pentru neutralitatea abordării științifice. Se dorea o descriere a stării calității vieții și a explicației variației sale.

- În al doilea rând, din punctul de vedere al atitudinii ideologice profunde, aceste abordări pot fi caracterizate nu printr-o atitudine care ar putea fi taxată ca anticomunistă, ci mai degrabă reformistă: se presa pentru luarea în considerare a stării reale a calității vieții, a punctelor sale slabe; promovarea diferitelor surse de creștere a calității vieții.

Asupra acestor cercetări mă voi opri pentru că ele au constituit tradiția reală a Institutului de Cercetare a Calității Vieții.

Pe la sfârșitul anilor '70 s-a constituit un colectiv al Academiei de Științe Sociale și Politice, având ca obiectiv analiza calității vieții și stilul de viață. Acest grup, coordonat de Cătălin Zamfir și Ion Rebedeu, a produs 3 cărți colective, la care se pot adăuga încă alte câteva, pe aceeași linie. *Modul de viață și calitatea vieții*¹, apărută în anul 1982, *Stiluri de viață: Dinamica lor în societatea contemporană*², apărută în anul 1989, ambele coordonate de Ion Rebedeu și Cătălin Zamfir și *Indicatori și surse de variație a calității vieții*³, coordonator Cătălin Zamfir, 1984. Aceste cărți reprezentau culegeri de studii care intenționau să elaboreze teoretic și cu ceva suport empiric tematica calității vieții și a stilului de viață. Ca o pregătire, Cătălin Zamfir și Nicolae Lotreanu au scos o culegere de traduceri din literatura mondială pe tema calității vieții și stilurilor de viață: *Calitatea Vieții. Documentar*, București, Academia de Științe Sociale și Politice, 1980.

¹ *Modul de viață și calitatea vieții*, coordonatori Rebedeu, Ion, Zamfir, Cătălin, București, Editura politică, 1982.

² *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană*, coordonatori Rebedeu, Ion, Zamfir, Cătălin, București, Editura Academiei, 1989.

³ *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, coordonator Zamfir, Cătălin, autori Popescu, Ion-Andrei, Ștefănescu, Ștefan, Teodorescu, Alin, Vlăsceanu, Lazăr, Zamfir, Elena, Zamfir, Cătălin, București, Editura Academiei, 1984.

Specific acestor studii:

- Încercau să dezvolte un cadru conceptual coerent al calității vieții necesar analizei societății românești, conectarea tematicii calității vieții la procesul deciziei politice.

- O notă specifică a reprezentat-o încercarea de fuziune a două tematici dezvoltate în Occident oarecum independent: cea a calității vieții și a stilurilor de viață, ideea stilurilor de viață, ca o sursă importantă a calității vieții. Pentru creșterea calității vieții este nevoie de a utiliza toate resursele disponibile: pe lângă cele economice și cele non-economice. Și sintetic, *înțelepciunea*, capacitatea de a utiliza toate resursele, de a dezvolta în condițiile economice date, o viață cât mai satisfăcătoare. Într-o asemenea abordare se regăsește influența postmaterialismului occidental – bunurile materiale nu sunt unica sursă a fericirii; este nevoie și de altceva pentru aceasta – în condițiile, însă, specifice ale unei societăți socialiste cu un nivel relativ scăzut de bunăstare și fără speranțe de creștere economică spectaculoasă a standardului de viață. Efortul de creștere economică colectiv și individual era structural limitat. Aceasta oferea o anumită stabilitate a societății, o disponibilitate spre exploatarea resurselor alternative creșterii economice. Resursele economice limitate ale societății în condițiile în care nu se întrezărea un boom economic, ba chiar dimpotrivă, orienta societatea spre identificarea de resurse non-economice care să compenseze parțial precaritatea resurselor materiale.

- Tematica stilului de viață și a modului de viață era gândită ca având o importanță crucială în analiza calității vieții: ea urma să ofere un termen de referință mai concret decât conceptul abstract de om cu nevoile sale, pentru programul de creștere a calității vieții.

Domina ideea constituirii unui corp de cunoștințe sistematice atât teoretice, cât și empirice pentru a înțelege dinamica modului și stilului de viață, starea calității vieții. Asemenea cunoștințe erau considerate a fi importante pentru evoluția colectivității, atât la nivelul deciziilor politice macro, cât și al deciziilor micro, și la nivel individual. Un fel de nouă înțelepciune individuală și colectivă, asistată masiv de știință. O expresie a acestor căutări a reprezentat-o lucrarea *Incursiuni în universul uman*, 1989, în care Elena Zamfir încerca să adune cunoștințe acumulate în câmpuri diferite – psihologie umanistă, psihologie socială, sociologie – într-o reflecție globală asupra fericirii și a stilurilor de viață capabile să producă o maximizare a satisfacției umane.

O altă direcție în care începea să se contureze o mișcare de reformă a calității vieții o reprezenta încercarea de preluare a ideilor fundamentale ale sociologiei și psihologiei umaniste din SUA din perioada anilor '60 – '70. Interesul pentru psihologia umanistă, pentru *dezvoltarea umană a organizațiilor* începuse să crească, se publicau tot mai multe lucrări al căror obiectiv era sprijinirea sistemelor sociale să se umanizeze prin asimilarea unor modele de tip Likert, de exemplu, în organizarea întreprinderilor și a principiilor muncii

îmbogățite (lucrări ca: *Dezvoltarea umană a întreprinderii*, Cătălin Zamfir, Ioan Mărginenean; *Un sociolog despre muncă și satisfacție*, Cătălin Zamfir, Mielu Zlate, Viorel Cornescu, Septimiu Chelcea, Adrian Neculau; studii despre cultura relațiilor interpersonale în spiritul psihologiei umaniste, Elena Zamfir, Mielu Zlate).

În 1978–1980 se lansează o cercetare empirică asupra calității vieții. Instrument asimilat, în general, din literatura americană: se utilizau indicatori obiectivi asupra veniturilor și a altor resurse materiale ale familiei în combinație cu indicatorii subiectivi ai calității vieții: *calitatea percepută a vieții, satisfacția cu viața, alienare, optimism/pesimism*. Datorită resurselor limitate toate aceste cercetări au fost realizate fără nici o resursă economică, ci doar cu entuziasmul și sprijinul, pentru diferite operații, al mai multor persoane din diferite instituții. Eșantionul realizat pe mediul urban, la nivel național, urmărea în primul rând, reprezentarea suficientă a unor grupuri sociale pentru a face posibilă comparația între ele. Cercetarea este finalizată în *Indicatori și surse de variație a calității vieții*. Lucrarea a fost apreciată de comunitatea academică românească și de specialiștii din administrație din două motive distincte:

- O cercetare empirică cu metode standard, de nivel internațional, atât din punct de vedere al construirii indicatorilor empirici, cât și al analizei statistice a datelor.

- O lucrare care nu făcea compromisuri ideologice, ci dimpotrivă avansa rezultate care reprezentau o critică a performanțelor regimului și exercitau o presiune asupra acestuia. De exemplu, una dintre concluziile lucrării era faptul că modul de conducere a societății românești reprezenta o sursă de profundă insatisfacție pentru populație.

Cum a putut apărea? Simplu. Regimul decisese să devină oarecum tolerant față de unele critici academice, preferând mai degrabă să le ignore, atâta timp cât ele nu duceau la acțiuni politice. La aceasta se adaugă și cristalizarea unei solidarități colective, susținute de o anumită complicitate a multor persoane din aparatul regimului, și ele nemulțumite de stilul de conducere politică, cu populația tot mai critică față de regim. O presiune enormă colectivă împotriva persoanelor din sistem care s-ar manifesta intolerant față de asemenea tipuri de critică. Caz: o ședință organizată de Ministerul Științei și Tehnologiei la care coordonatorul (Cătălin Zamfir) a prezentat unele date într-o modalitate și mai șocantă decât în carte. Un director general s-a simțit dator să se *delimiteze* de o asemenea expunere, fiind cunoscut ca om limitat, dogmatic și fricos. Reacția celorlalți a fost sportivă și descurajantă pentru asemenea atitudini.

Criza tot mai profundă a economiei socialiste și evoluția regimului politic tot mai mult spre o dictatură personală, irațională și discreționară a produs o stare de demoralizare în ceea ce privește șansa de a se schimba ceva în interiorul sistemului existent. Schimbări profunde în regimul socialist erau considerate a fi absolut necesare pentru ca ceva să se miște cât de cât. Aș putea

spune că atitudinea reformistă activă tindea să fie înlocuită tot mai mult cu așteptarea pasivă a unor modificări de situație care să permită schimbări de structură în regimul existent. Mai mult, insuccesele tot mai numeroase ale regimului, deteriorarea rapidă a tuturor condițiilor de viață începeau să fie privite și dintr-o perspectivă pozitivă: ca factori care vor putea duce la răsturnarea regimului politic, singura modalitate de a debloca procesul de dezvoltare a societății noastre. În plus, datorită accentuării caracterului dictatorial al regimului, cercetările empirice oneste deveneau tot mai riscante și mai dificile. Din acest motiv, de prin anii '83-'84 studiile asupra calității vieții și stilurilor de viață se împuținează până la dispariția totală.

La nivelul conștiinței colectivității a rămas însă amintirea tematicii calității vieții ca o tematică de prestigiu, asociată cu studii teoretice și empirice profesionale, cu o vocație netă de reformă a societății.

Constituirea Institutului de Cercetare a Calității Vieții

Inițiativa a venit de la un grup de economiști, care în acel moment era în conducerea revoluției. Contextul era refacerea cercetării în științele sociale. S-a decis constituirea unui institut național de cercetări economice. Acest institut, a cărui schemă de organizare a fost gândită de un grup de economiști în frunte cu academicianul Tudorel Postolache, avea în componență 7 institute, dintre care unul era *Institutul de Cercetare a Calității Vieții*. Urma să aibă un profil multidisciplinar, economie și sociologie, psihologie. Institutul era sub egida Academiei Române și de la început a încercat să dezvolte o atitudine neutrală, echidistantă. La conducere a fost numit Cătălin Zamfir. Institutul s-a constituit rapid, preluând câțiva cercetători din vechile institute de economie, sociologi din diferite domenii. Ioan Mărginean a fost desemnat la câteva luni mai târziu director adjunct.

Rațiunile constituirii institutului. Revoluția română a fost, în primul rând, orientată împotriva unui regim opresiv politic, irațional economic și social, care adusese populația într-o stare de sărăcie care se acutizase extrem de rapid în ultimii ani. Pentru nimeni nu era prea clar ce direcție va urma procesul de schimbare, domina însă un entuziasm general și dorința comunității de a prelua controlul asupra propriului său destin. Unele lucruri erau însă clare: democratizarea, raționalizarea economică, utilizarea resurselor disponibile pentru ridicarea standardului de viață al populației. De fapt, trebuia să fie o revoluție a condițiilor de viață care se degradaseră enorm. În acest context, s-a cristalizat ideea că Institutul de Cercetare a Calității Vieții este necesar pentru a orienta procesul de utilizare a resurselor disponibile cât mai eficient pentru ridicarea calității vieții; că va trebui să fie o sursă importantă de cunoștințe pentru politica ce va trebui să fie obsedată de calitatea vieții. Era expresia programului celui mai urgent. Era expresia dorinței de a se acționa rapid în această direcție. Era expresia încrederii că există unele resurse, că politica socială va trebui să fie foarte activă în această privință. Era o atitudine optimistă

și oarecum activistă. Se pot face lucruri importante. Nu numai economic: bani și produse, ci mult mai mult decât atât. În fine, ea exprima una dintre tendințele ideologice care se conturau în acel moment: statul trebuie să-și asume un rol activ în producerea bunăstării colective.

Strategia institutului. Avantajul a fost că s-a putut constitui de la început un institut, pe baza unui program relativ clar, care să urmeze obiective clare.

Opțiune: teorie/cercetare empirică/construcție socială. Teorie se acumulasă ceva. O realitate nouă care explodase cerea eforturi de cercetare empirică, care să producă informații despre situația existentă și despre noile probleme în constituire. Cunoștințe puține despre ea. Dar și lipsa de cercetări dinainte. Obsesia datelor a fost indiscutabilă. Rezultatul a fost declanșarea unei mulțimi de cercetări empirice. Aceste cercetări urmau să fie și un sprijin democrației: pe de o parte, să ofere populației informații despre realitate, despre atitudini etc., iar pe de altă parte, să ofere decidenților politici fapte, analize, puncte de vedere.

În raport cu această opțiune s-a constituit și structura institutului. O schemă de personal de 108 posturi, dar finanțate pe măsură ce se atrag cadre și există disponibilități financiare.

•Personal de cercetare. S-a mers de la început pe ideea de a angaja personal de cercetare cu profile diferite: în mod special sociologi și economiști, dar și psihologi, istorici, matematicieni, informaticieni.

Dificultăți. Cercetarea științifică a fost sistematic marginalizată în ultimul deceniu al regimului socialist. Ea se desfășura tot mai dificil. Orientarea empirică era tot mai descurajată. Din acest motiv a fost dificil a găsi specialiști cu o experiență de cercetare satisfăcătoare. Acest lucru era valabil pentru toate domeniile în care institutul era interesat. În sociologie situația era dificilă în mod special. Din 1978 învățământul sociologic universitar s-a desființat și s-a reînființat abia în 1990. Sociologii formați înainte de 1978, unii dintre ei supraviețuiseră profesional în diferite instituții, cu o experiență de cercetare variabilă. De abia în 1994 a terminat prima serie nouă de sociologi universitari. În economie exista o serie de instituții de cercetare din care au fost preluați unii specialiști. În aceste instituții, în mod special presiunea ideologică a vechiului regim a fost puternică, orientând cercetarea spre studii mai degrabă teoretice, în perimetrul economiei marxiste. Studiile referitoare la standardul de viață erau însă marginale. Absolvenții cu specialitatea economie încă sunt puțin pregătiți în domeniile de interes ale institutului: economie publică, economia bunăstării, standard de viață, venituri, consum.

La dificultatea de a găsi specialiști deja formați s-a adăugat dificultatea de a atrage tineri absolvenți capabili să se dezvolte în domeniul cercetării. Revoluția a creat oportunități deosebite pentru tinerii activi și înzestrați. Salariile din cercetare sunt în general scăzute. Salariul mediu al cercetătorilor este sensibil sub salariul mediu pe economie. Situația este cu atât mai dramatică pentru tineri. Un tânăr are un salariu de 40-50\$ în condițiile în care multe prețuri sunt la nivel occidental. Un apartament cu 2 camere se plasează la nivel de aproximativ 10.000\$, ceea ce înseamnă salariul unui cercetător tânăr pe aproximativ 16 ani. Chiria unei garsoniere modeste reprezintă aproximativ două treimi din salariu. Perspectivele de creștere a salariului sunt relativ scăzute. Procesul de promovare în știință, condiționat în mod special de doctorat, este

foarte lent. În această situație, tinerii cei mai înzestrați au fost tentați să intre în alte sectoare, obținând de la început creșteri spectaculoase de salariu și perspective de creștere a veniturilor mult mai rapid decât în cercetare. Economiiștii au fost atrași de sectorul privat care oferea de la început dublarea sau chiar triplarea salariului. Sectorul bancar, care s-a dezvoltat rapid, a atras de asemenea pe mulți dintre tinerii economiști. În plus, explozia noii administrații, atât politice, cât și a noilor instituții ale economiei de piață a dat posibilități excelente atât tinerilor, cât și celor care erau deja relativ formați. Pentru perioade diferite de timp, cei din institut au fost atrași în poziții de răspundere politică în promovarea reformei, contribuind la elaborarea noilor instituții: noul sistem de salarizare, reglementările privitoare la relațiile de muncă (sindicate, negocieri, contracte colective de muncă etc.), la reforma sistemului de învățământ superior. Unii au continuat să lucreze și în institut sau au revenit după anumite perioade, alții au plecat definitiv în noi instituții: Ministerul de externe, de exemplu. O altă posibilitate au reprezentat-o organizațiile nonguvernamentale străine care au oferit de la început salarii mult mai ridicate, sau organismele Uniunii Europene: experți în aceste organisme. Mulți dintre cei formați au continuat și activitatea lor în învățământul superior, împărțind efortul între cercetarea din institut și activitatea universitară.

Este o problemă deosebit de dificilă să atragi în aceste condiții tineri absolvenți buni, cu profil economic.

•Tinerii absolvenți angajați în institut au fost încurajați să meargă, pe diferite perioade, la specializări în străinătate. Din acest punct de vedere institutul s-a confruntat de la început cu procese dificile. Generația mai în vârstă, cu grade diferite de experiență în cercetare, tânără generație, necesitând o perioadă de formare; în plus fluctuația cadrelor. Mulți tineri foarte buni, după o perioadă petrecută în institut, după specializări de diferite feluri, au plecat în poziții net mai interesante material.

Direcții de cercetare. Este clar că aceste direcții de cercetare au fost produsul competenței personalului existent (inclusiv a limitelor acestuia) și al percepției nevoilor colectivității la un moment dat. De la început s-au conturat câteva programe distincte și o strategie de abordare.

Strategia de abordare. O gamă largă de tematici, de fapt toate domeniile vieții, dar din perspectiva semnificației lor pentru om, a modului în care ele afectează viața omului. O opțiune destul de abstractă, dar mai degrabă ea funcționează ca centrare. De exemplu, politica a devenit o sferă foarte importantă de satisfacție/frustrare; după revoluție am fost interesați nu în analiza politică în sine, ci de reacția umană la politică: politica ca un serviciu public care este evaluat pozitiv sau negativ.

Inițial în programul institutului s-a preluat tematica prefigurată mai înainte: analiza calității vieții (măsurare empirică), analiza calității vieții în diferite sfere – calitatea vieții de muncă, calitatea vieții în sfera politicului, calitatea vieții în familie. La aceasta s-a adăugat problematica stilurilor de viață.

Două modificări majore s-au petrecut însă rapid în această orientare.

În primul rând, imediat după revoluție a devenit clar că este nevoie de conturarea unei strategii de dezvoltare a societății noastre. Așa a luat ființă în martie 1990 *Comisia Postolache* care a elaborat *Schița strategiei tranziției*

României la economia de piață, terminată în aprilie 1990. La această schiță a fost antrenat și noul Institut de Calitate a Vieții care a preluat responsabilitatea dezvoltării componentelor de politică socială. Această activitate a adus o nouă tematică în atenția institutului. Pe de o parte, problema protecției sociale a populației în perioada de tranziție. Pe de altă parte, reforma sistemului de securitate socială și de servicii sociale. Această din urmă problemă era încă vagă atunci, dar ea se prefigurase ca un domeniu nou, în care nu existau premise. În al doilea rând acutizarea problemelor de politică economică le-a făcut înalt semnificative pentru dinamica standardului de viață. Nici în acest domeniu nu exista experiență. De aici interesul pentru dezvoltarea capacității de analiză a politicilor economice și sociale.

În curând, prăbușirea standardului de viață în 1991–1992 a deplasat accentul. Problema stilurilor de viață într-o societate în care reforma economică și scăderea standardului de viață, nevoia de adaptare la noua economie treceau pe primul plan a scăzut atenția. Proiectele de perfecționare umană a întreprinderilor au fost trecute în umbră de procese mai dure ca: privatizarea, dezvoltarea mișcării sindicale și a confruntărilor sindicale. Societatea românească nu mai era societatea relativ stabilă, în care singurele pârghii de perfecționare erau cele ale dezvoltării culturii relațiilor sociale și ale culturii organizării, ci a schimbărilor de structură masive, a schimbărilor instituționale, a confruntărilor politice și a grupurilor de interese. Este clar că meliorismul social-uman părea a fi tot mai mult o abordare depărtată de problemele practice.

Institutul și-a propus un program larg de analiză a dinamicii standardului de viață și a sărăciei. O centrare pe sărăcie: identificarea grupurilor vulnerabile, determinarea gradului de sărăcie și a șanselor de a ieși din sărăcie.

PROGRAM 1: *Diagnoza calității vieții*. S-a făcut utilizând indicatori subiectivi și obiectivi. Există o tradiție cu succes și o experiență bună din acest punct de vedere. Încă din 1990 o asemenea cercetare s-a lansat pe un eșantion național. Din acel moment, asemenea cercetări s-au realizat, anual, cu același instrument. S-a acumulat o serie de 7 cercetări anuale. În 1991 s-a făcut o cercetare specială cu scopul de a testa diferite instrumente de măsurare a calității subiective a vieții și de determinare a structurii calității subiective a vieții.

PROGRAM 2: *Standardul de viață în perioada tranziției*. Cercetări asupra standardului de viață: venituri, consum, locuințe, înzestrarea gospodăriei.

PROGRAM 3: *Sărăcia și strategii de combatere a sărăciei*. Prima cercetare globală, pe un eșantion național, a fost realizată în 1992 (s-a publicat un raport). S-a reluat în 1993 și în 1994. Datele analizei din 1994 au fost publicate într-o carte: primul raport național asupra sărăciei. Pragul de sărăcie a reprezentat o preocupare constantă. În plus, au interesat unele segmente ale colectivității: analize speciale: studenții, țiganii.

PROGRAM 4: *Politica socială în perioada tranziției*. De la început institutul a fost angajat în analiza politicilor sociale în perioada tranziției. Două abordări au fost caracteristice: în unele situații institutul a încercat să formuleze propriile propuneri de reformă a sistemului de protecție socială; în alte situații, el a analizat variatele proiecte de reformă, evaluându-le adecvarea și eventualele consecințe negative. 1990 – elaborarea capitolului de Politică socială pentru Schița strategiei tranziției României la economia de piață, 1992 – Schița

sistemului de securitate socială pentru România în tranziție. Analiza sistemului de asistență socială bazată pe testarea mijloacelor. Analiza sistemului de asigurări sociale. Analiza sistemului de combatere a șomajului. Reforma învățământului superior. Un loc important l-a constituit de asemenea dezvoltarea capacității de evaluare a politicilor sociale și a diferitelor programe sociale.

PROGRAM 5: Calitatea condițiilor de muncă. Pe lângă analizele standard din acest domeniu, o atenție specială este acordată analizei dezvoltării mișcării sindicale din România, a sistemului de negociere colectivă

PROGRAM 6: Familia. În institut s-au dezvoltat diferite cercetări privitoare la familie și la politica familiei.

PROGRAM 7: Tineretul. Cercetări empirice asupra studenților (1993), asupra adolescenților – experiența de viață a adolescenților. Problemele sociale ale tineretului și politica față de tineret.

PROGRAM 8: Viața politică și calitatea vieții. Diverse cercetări despre tranziția politică; atitudinea populației față de viața politică. Cercetări preelectorale. Evaluarea calității serviciilor sociale și publice.

PROGRAM 9: Evaluarea serviciilor publice.

PROGRAM 10: Relațiile interetnice.

PROGRAM 11: Delincvența

PROGRAM 12: Mass media

PROGRAM 13: Satul și schimbările social-economice din viața satului.

PROGRAM 14: Calitatea vieții mediului urban.

Publicații: de tip academic: *Calitatea Vieții. Revistă de politici sociale*; cărți; activitatea de doctorat.

pentru comunitate: rapoarte de cercetare, seria *Politici sociale* și seria *Calitatea vieții*; cărți de analiză; ziare; emisiuni la televiziune, radio; conferințe.